

Alenka COF

Vplivi širjenja pozidanih zemljišč na krajinske kakovosti prostora v ljubljanski urbani regiji v obdobju 1951–2002

Mestno obrobje se širi navzven, (ne)načrtno širjenje pozidave posega po zelo različnih zemljiščih in lahko prizadene tudi večje naravne in okoljske kakovosti. Z analizo širjenja pozidanih zemljišč na vzorčnem območju ljubljanske urbane regije (LUR) v daljšem časovnem obdobju (1951–2002) ugotovimo, na katera zemljišča se je pozidava širila in katere kakovosti v prostoru so bile zato prizadete ali izgubljene. Iz rezultatov omenjene analize je mogoče sklepati, kako učinkovit je bil sistem varstva zemljišč pred pozidavo, ki je bilo v prvi vrsti usmerjeno v varstvo kmetijskih zemljišč. Zakon o varstvu kmetijskih zemljišč pred spremembo namembnosti naj bi zagotovil varstvo najboljših kmetijskih zemljišč pred pozidavo. Z določili tega zakona so bila vsa kmetijska zemljišča uvrščena v območja najboljših kmetijskih zemljišč, ki so najprimernejša za kmetijsko obdelavo ali območja, ki so manj primerna za kmetijsko obdelavo. Domala vsa ravninska območja so bila uvrščena v 1. območje varstva kmetijskih zemljišč. Za planiranje pozidave in za druge dejavnosti v prostoru je ostalo malo možnosti in tudi zaradi različnih sporov so se izgubljala najboljša kmetijska zemljišča kot tudi zemljišča, ki so pomembna zaradi ohranjanja narave in naravnih virov.

The urban fringe is extending outwards, (un)planned settlement growth is occurring on various land types and can also affect important natural and environmental qualities. By analysis of expansion of built-up areas in a case study area in the Ljubljana urban region (LUR) over a lengthy period (1951–2002) we can establish, which land was affected by growth and which spatial qualities were damaged or lost. From the findings we can conclude, how efficient the system of land protection from development was, since it was primarily oriented towards protection of agricultural land. The law on protection of agricultural land before changes of land use should have ensured protection of best agricultural land. According to the law agricultural land was classified into areas of best agricultural land, which are best suited for agricultural cultivation or areas, which are less suitable for agricultural cultivation. Practically all plains were grouped into the first category. Planning of settlements and all other activities occurring in the environment were left with hardly any opportunities, but also because of various conflicts large areas of best agricultural lands were lost, just as other lands that are important for preservation of nature and natural resources.

*Analiza kakovosti
Ljubljanska
urbana regija
Krajinsko
planiranje
Prostorsko
planiranje
Razpršena
gradnja
Širjenje pozidave
Vplivi na okolje*

*Dispersed
settlement
Environmental
impacts
Landscape
planning
Ljubljana urban
region
Quality analysis
Spatial planning
Urban sprawl*

1. Uvod

Mestno obrobje je prostor različnih razvojnih pritiskov, katerih delovanje se lahko kaže tudi v razpršeni pozidavi okoli večjih naselij, v problematični postavitvi številnih grajenih objektov, v pozidavi ekološko vrednih območij, v zasedanju vedno novih površin in zmanjševanju naravnega prostora, v razkroju zgradbe naselij v primestnem in podeželskem prostoru in v izginjanju krajinske identitete. (Ne)načrtno

širjenje mestnega obrobja se najpogosteje opredeljuje kot negativen pojav, ki spreminja odprti prostor, kmetijska in gozdna zemljišča ter naravno bolj ohranjena območja v stanovanjska naselja, v obrtne in industrijske cone, v nakupovalna središča, parkirne površine itd. Vendar pa obstajajo tudi mnenja, ki (ne)načrtnega širjenja mestnega obrobja ne opredeljujejo kot zgolj negativen pojav. Javnomenjske raziskave o prostorskih vrednotah prebivalstva že desetletja kažejo, da

večina vprašanih najraje stanuje ali bi najraje stanovala v hiši z vrtom v naselju ali v hiši na samem.

Posledice (ne)načrtovanega širjenja pozidave so predvsem nespametna raba prostora in izgubljanje kakovostnih kmetijskih zemljišč in zemljišč, ki so pomembna zaradi ohranjanja narave in naravnih virov, velika razpršenost infrastrukturnih vodov, problemi komunalnega urejanja zemljišč, selitve osrednjih urbanih dejavnosti v razraščajoči se

primestni prostor, onesnaževanje okolja in izgubljanje krajinske identitete. Nenačrtno širjenje pozidanih zemljišč ni problematično samo zaradi neustreznega odnosa do naravnih virov in kakovosti prostora, nenačrtno širjenje pozidanih zemljišč je problematično tudi zaradi nespametne ureditve poseljenega prostora in posledično velikih stroškov, ki jih infrastrukturno in komunalno opremljanje ter sanacija takih zemljišč zahtevata (Drozg, 1996; Daniels, 1999; Ravbar, 1999). Na problematiko nenačrtovane pozidave in razraščanje mestnih območij je že zelo zgodaj opozarjal V. Mušič. O takšni obliki pozidave piše: »Ta gradnja ne podlega nikakršni celoviti, načrtni zamisli, kos za kosom zemljišč v okolici naših mest ji žrtvujemo v prepričanju, da se prilagajamo željam in hotenjem naših ljudi. V resnici podlegamo stihiji, ki ogroža kmetijska zemljišča, zaloge pitne podtalnice, estetsko podobo slovenske krajine in racionalnost komunalnih naprav naših naselij.« (Mušič, 1980).

Pozidava posega po zelo različnih zemljiščih, kar pomeni, da lahko prizadene tudi večje naravne in okoljske kakovosti. Na katera zemljišča se je dejansko širila, katere kakovosti v prostoru so bile zaradi širjenja pozidave prizadete ali izgubljene in kako učinkoviti so mehanizmi varstva zemljišč pred pozidavo, smo poskušali ugotoviti z neposredno analizo širjenja pozidanih zemljišč v ljubljanski urbani regiji v obdobju 1951–2002. V vzorčno območje analize so vključene občine Vodice, Mengeš, Trzin, Komenda, Domžale in Dol pri Ljubljani na severnem območju ljubljanske urbane regije ter občine Brezovica, Ig, Škofljica in Grosuplje na njenem južnem območju. Izbrano območje analize je dovolj raznovrstno, da je mogoče prikazati več različnih oblik širjenja (ne)načrtovane pozidave, hkrati pa je to območje, kjer so opazne večje spremembe števila prebivalstva v opazovanem obdobju analize (1951–2002).

2. Širjenje pozidanih zemljišč v ljubljanski urbani regiji

Primer občin Vodice, Mengeš, Trzin, Komenda, Domžale, Dol pri Ljubljani, Brezovica, Ig, Škofljica in Grosuplje v obdobju 1951–2002

2.1 Predstavitev metode analize širjenja pozidanih zemljišč na izbranih vzorčnih območjih v ljubljanski urbani regiji v obdobju 1951–2002

Analiza širjenja pozidanih zemljišč je pripravljena na podlagi podatka Evidenca hišnih števil v občinah Vodice, Mengeš, Trzin, Komenda, Domžale, Dol pri Ljubljani, Brezovica, Ig, Škofljica in Grosuplje (EHIŠ 2002, GURS) in topografskih kart v merilu 1:25.000 iz let 1951, 1975, 1985 za izbrano vzorčno območje. Topografske karte smo digitalizirali in jih v postopku prekrivali s podatkom Evidenca hišnih števil (EHIŠ 2002, GURS). Z brisanjem centroidov hišnih števil na kraju, kjer v določenem časovnem prerezu posameznega objekta ali hiše ni bilo, smo izdelali zemljevide vzorcev pozidave prostora do leta 1951, 1975 in 1985. Treba je opozoriti, da zemljevidi vzorcev pozidave prostora ne zajemajo vseh dejanskih pozidanih površin, saj centriodi hišnih števil ne vsebujejo podatka o pozidani površini, opredeljujejo samo položaj posameznega objekta v prostoru. Zemljevide vzorcev pozidave prostora v posameznih časovnih prerezih rasteriziramo po prostorskih enotah ali celicah mreže 25 x 25 m, s čimer dosežemo relevanten približek dejanskim pozidanim površinam.

Na podlagi razpoložljivih prostorskih podatkov smo pripravili simu-

lacije stanja v prostoru na vzorčnem območju za leto 1951. Zanimale so nas predvsem naravne in krajinske prvine, ki opredeljujejo kakovosti v prostoru. To so površinske vode, pomembnejša nahajališča podtalnice, močvirnata in poplavna zemljišča, nakloni strmine, gozdni rob in gozd, naravna ohranjenost prostora in potenciali za kmetijstvo.

Pri opredeljevanju kakovosti površinskih voda smo obravnavali površinske vode in obvodni svet, to so izviri, potoki, reke, jezera, ribniki, prodišča, rečne terase.

Pomemben vodni vir so nahajališča podtalnice. Pri opredeljevanju kakovosti podtalnice je pomembno merilo tudi visoka stopnja ohranjenosti širšega območja nahajališča.

Močvirnata in poplavna zemljišča so območja velike ekološke in krajinske pestrosti. Posebnega pomena so tudi manjši ekosistemi, kot so mokrotni travniki, barja, trstičja, razni tipi mokrišč.

Gozdni rob in gozd sta pomembna elementa v krajini tako z ekološkega, rekreacijskega kot z estetskega vidika. Krajinsko pestrost v prostoru ustvarjajo gozdni rob, z gozdom porasli osamelci, posamezni drevesni pasovi.

Naravno bolj ohranjena območja so območja na strmih ter nedostopnih zemljiščih, površinske vode in obvodni prostor, močvirnata in poplavna zemljišča ter območja v notranjosti gozda.

Kmetijska zemljišča so eden pomembnejših naravnih virov, ki imajo ob najsplošnejšem pomenu, da so osnova za pridelavo hrane, tudi druge pomembne vloge, in sicer ohranjanje poseljenosti podeželja, ohranjanje raznovrstnosti oblik podeželskega življenja, ohranjanje kulturne krajine, prispevajo pa tudi k biotski in krajinski pestrosti. Kmetijske dejavnosti so

izrazito vezane na prostorske razmere, predvsem na pedološke, geološke, hidrološke in klimatske razmere. Pri opredeljevanju potencialov za kmetijstvo so bili upoštevani dejavniki nagib zemljišča, osončenje, nadmorska višina in površinski pokrov.

V nadaljnjem postopku smo zemljevide kakovosti prostora prekrivali z zemljevidi pozidave v posameznih časovnih obdobjih (1951–1975, 1975–1985 in 1985–2002).

2.2 Analiza širjenja pozidanih zemljišč v ljubljanski urbani regiji

Primer občin Vodice, Mengeš, Trzin, Komenda, Domžale, Dol pri Ljubljani, Brezovica, Ig, Škofljica in Grosuplje v obdobju 1951–2002

Pozidava zemljišč v večjem obsegu se začne v obdobju 1951–1975, predvsem na območju občin Domžale, Mengeš, Komenda, Grosuplje in Brezovica. Nova pozidava v tem obdobju se pojavlja kot razraščanje bivalnih površin ali kot gradnja individualnih družinskih hiš na obrobju naselij, vzdolž prometnic med naselji in na oddaljenih površinah zunaj strnjjenih naselij. V obdobju 1975–1985 je intenzivna gradnja potekala na območju Trzina, Domžal in Komende. V zadnjem obdobju 1985–2002 je število novogradenj naraščalo v občinah Domžale, Mengeš, Vodice, Dol pri Ljubljani, Ig, Grosuplje in Škofljica. Pozidava se pojavlja v obliki zgoščevanja ali zapolnitev praznih prostorov znotraj naselij, vzdolž prometnic in med naselji, pri čemer se naselja med seboj združujejo. Pozidava se širi tudi ob avtocestnih priključkih. Poleg gradnje individualnih družinskih hiš se pojavlja gradnja obrtnih in industrijskih con, nakupovalnih središč, parkirnih površin ter rekreacijskih območij na obrobju strnjjenih mest ali naselij.

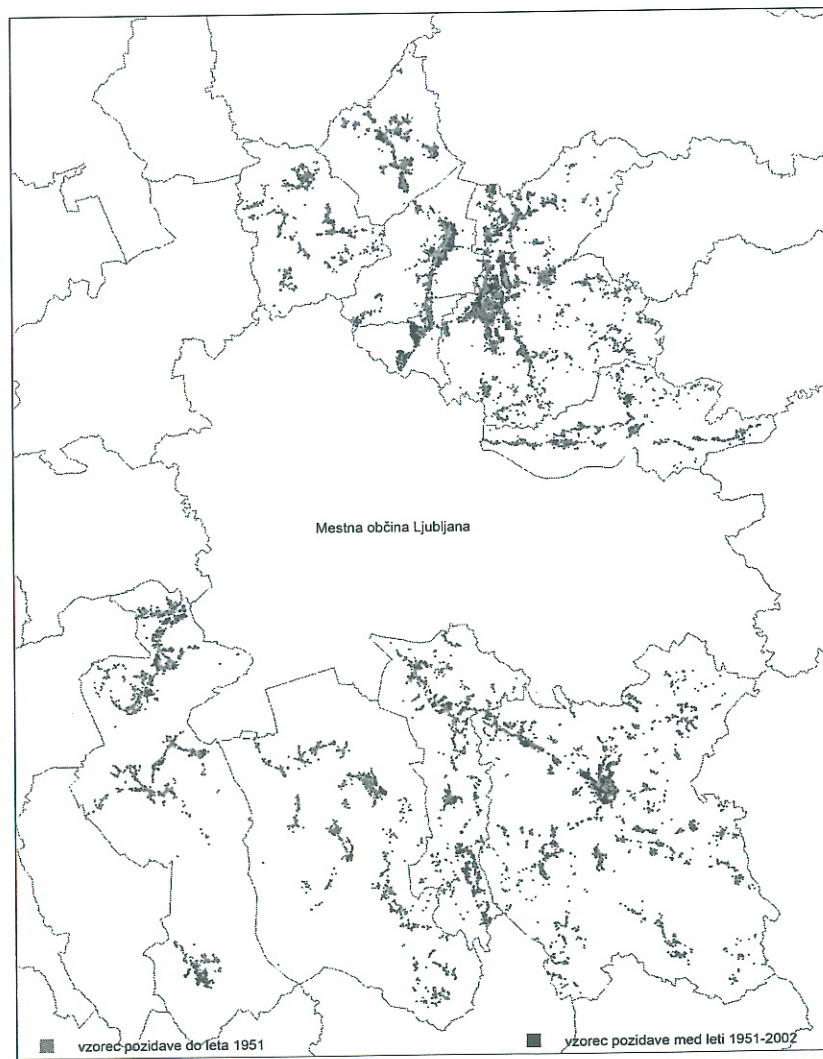
Kmetijska zemljišča so pogosto zanimiva za druge dejavnosti in rabe prostora, predvsem za gradnjo stanovanjskih objektov, industrijskih in obrtnih con, za infrastrukturne objekte, rekreacijo itd. Prestrukturiranje kmetijske pridelave vodi k hitremu upadanju deleža kmečkega prebivalstva tudi v tradicionalnih podeželskih naseljih, ki dobivajo vse bolj mestni značaj. Pritisk na pozidavo kmetijskih zemljišč je eden od najo-

čitnejših problemov prostorskega razvoja. Med leti 1951–1975 je bilo na najboljših kmetijskih zemljiščih na izbranem vzorčnem območju v ljubljanski urbani regiji (občine Vodice, Mengeš, Trzin, Komenda, Domžale, Dol pri Ljubljani, Brezovica, Ig, Škofljica in Grosuplje) zgrajenih 83,8 odstotka vseh novih objektov v tem obdobju. Da bi varovali najboljše kmetijska zemljišča pred širjenjem pozidave, se je

Preglednica 1: Pozidava kmetijskih zemljišč med letoma 1951–2002 (v %)

	Najboljša kmetijska zemljišča	Druga kmetijska zemljišča, ki so manj primerna za kmetijsko proizvodnjo	Skupaj
1951–1975	83,83	16,17	100,00
1975–1985	80,80	19,20	100,00
1985–2002	78,49	21,51	100,00

* pozidava je izražena v % vseh novih objektov, zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

Slika 1: Vzorec pozidave do leta 1951 in nova pozidava v obdobju 1951–2002

v sedemdesetih in v začetku osemdesetih let uveljavili sistem zakonskega varstva kmetijskih zemljišč. Urejalo se je prek sistema uvrstitve kmetijskih zemljišč v 1. območje (najboljša kmetijska zemljišča ali zemljišča, trajno namenjena kmetijski proizvodnji) ali v 2. območje (druga kmetijska zemljišča) ter strogem varstvu zemljišč uvrščenih v 1. območje. Varstvo kmetijskih zemljišč se je zagotavljalo s sistemom dajanja soglasij k prostorskim planskim dokumentom. Soglasje naj bi potrjevalo, da plani upoštevajo vse zahteve za varstvo najboljših kmetijskih zemljišč. Z analizo širjenja pozidanih zemljišč na izbranem vzorčnem območju je bilo ugotovljeno, da se je pozidava kmetijskih zemljišč v obdobju 1985–2002 sicer nekoliko upočasnila, ni pa se ustavila. Med letoma 1975–1985 je bilo na najboljših kmetijskih zemljiščih zgrajenih 80,8 odstotka vseh novih objektov, v obdobju 1985–2002 78,5 odstotka novih objektov. Pozidava

najboljših kmetijskih zemljišč kljub sistemu varstva kmetijskih zemljišč in zaostreni zakonodaji na področju varstva kmetijskih zemljišč (Zakon o varstvu kmetijskih zemljišč pred spreminjanjem namembnosti, Ur. l. SRS št. 44–1892/82) se ni ustavila, nekoliko se je upočasnila, opazen pa je bil premik širjenja na naravno bolj ohranjena območja in na območja drugih naravnih virov. Lahko bi sklepali, da varovanje kmetijskih zemljišč ni prispevalo k premišljenim prostorskim ureditvam in k razvoju, kakršen bi ustrezal sodobnim načelom vzdržnega razvoja, temveč se je tudi zaradi takšnega varovanja zemljišč že tako razpršeni vzorec pozidave še bolj razpršil.

Pozidava se je, predvsem v zadnjem opazovanem obdobju analize, širila tudi na gozdni rob in na gozdna zemljišča. V obdobju 1975–1985 je bilo na gozdnem robu zgrajenih 3,15 odstotka vseh novih objektov,

v zadnjem obdobju analize med letoma 1985–2002 2,35 odstotka novih objektov, na gozdna zemljišča pa je v tem obdobju posegalo 0,5 odstotka vseh novih objektov.

Z analizo širjenja pozidanih zemljišč na vzorčnem območju ljubljanske urbane regije je bilo ugotovljeno, da je pozidava v vseh opazovanih časovnih obdobjih v največjem obsegu posegala na ravna zemljišča, sledijo zemljišča s tri- do šestodstotnim naklonom strmine, 6- do desetodstotnim in deset- do petnajstodstotnim naklonom strmine. V zadnjem obdobju, med letoma 1985–2002, je opazno širjenje pozidanih zemljišč na višje strmine, na strmine s 15–20 %, 20–30 % in tudi 30–45 % naklonom strmine.

Gradnja objektov se pojavlja tudi v najožjem obvodnem prostoru, to je v pasu 0–25 m oddaljenosti od površinskih voda, s čimer se zaseda obrežni prostor, lahko se manjša

Preglednica 2: Pozidava gozdnega roba in gozdnih zemljišč med letoma 1951–2002 (v %)

	Območje zunaj gozda	gozdni rob	0–25 m oddaljenosti v gozd	25–50 m oddaljenosti v gozd	Nad 50 m oddaljenosti v gozd	Skupaj
1951–1975	98,58	1,38	0,00	0,04	0,00	100,00
1975–1985	96,66	3,15	0,16	0,03	0,00	100,00
1985–2002	97,15	2,35	0,45	0,00	0,05	100,00

* pozidava je izražena v % vseh novih objektov, zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

Preglednica 3: Pozidava zemljišč glede na naklon strmine med letoma 1951–2002 (v %)

	ravno do 3	3–6	6–10	10–15	15–20	20–30	30–45	nad 45	Skupaj
1951–1975	59,05	12,59	9,01	7,39	5,54	4,72	1,46	0,24	100,00
1975–1985	49,51	11,05	10,39	9,56	7,48	8,82	2,80	0,39	100,00
1985–2002	48,28	11,18	10,04	9,58	8,02	9,54	3,25	0,11	100,00

* pozidava je izražena v % vseh novih objektov, zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

Preglednica 4: Pozidava zemljišč v neposredni bližini površinskih voda med letoma 1951–2002 (v %)

	0–25 m oddaljenosti od površinskih voda	25–50 m oddaljenosti od površinskih voda	50–75 m oddaljenosti od površinskih voda	75–100 m oddaljenosti od površinskih voda	nad 100 m oddaljenosti od površinskih voda	Skupaj
1951–1975	14,41	4,76	4,48	4,52	71,83	100,00
1975–1985	17,04	4,43	3,03	3,11	72,39	100,00
1985–2002	13,52	4,79	4,39	3,20	74,10	100,00

* pozidava je izražena v % vseh novih objektov, zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

ekološka pestrost prostora, spremeni-
njajo življenjski prostori rastlinskih
in živalskih vrst ter izgubljajo vid-
ne kakovosti prostora. V območjih
naselij se potoki in reke pogosto re-
gulirajo, s tem pa izgubijo naravno
podobo. Opazno je tudi onesna-
ževanje voda zaradi neposrednih
izpustov odpadnih voda v površin-
ske vode ali nepravilno speljane
kanalizacije. V neposredni bližini
površinskih voda, v pasu 0–25 m
oddaljenosti od površinskih voda,
je bilo v obdobju 1975–1985 zgra-
jenih 17 odstotka vseh novih objek-
tov. V obdobju 1985–2002 je v na-
jožji obvodni prostor posegalo ne-
kaj manj objektov, in sicer 13,5 od-
stotka novih objektov, povečalo pa
se je število novogradenj v pasu
25–50 m, 50–75 m in 75–100 m
oddaljenosti od površinskih voda.

Pomembnejše nahajališče podtal-
nice je na območju Bistriške ravnine,
vendar se je pozidava širila tudi
na ta zemljišča. V obdobju
1951–1975 je bilo na zemljiščih
nad nahajališči podtalnice zgra-
jenih 41 odstotka vseh novih objek-
tov v tem obdobju, med letoma
1975–1985 je na zemljišča nad na-
hajališči podtalnice posegalo 29,5
odstotka vseh novih objektov, med
1985–2002 pa 32,2 odstotka novih
objektov.

Gradnja objektov se je širila tudi
na močvirnata zemljišča, in sicer v
vseh opazovanih časovnih obdobjih,
v največjem obsegu pa v ob-
dobju 1975–1985, ko je bilo na
močvirnatih zemljiščih zgrajenih
13,8 odstotka vseh novih objektov.
V zadnjem obdobju analize je na
močvirnata zemljišča posegalo 13,5
odstotka vseh novih objektov zgra-
jenih v tem obdobju.

V obdobju 1951–1975 je na naravno
bolj ohranjena zemljišča posegalo
26,5 odstotka vseh novozgrajenih ob-
jektov, v obdobju 1975–1985 je bilo
na naravno bolj ohranjenih zemljiš-
čih zgrajenih že 37,7 odstotka vseh
novih objektov, med 1985–2002 pa
38 odstotka vseh novih objektov v

tem obdobju. Naravno bolj ohranje-
na zemljišča so z vidika urejanja
mestnega prostora in mestnega
obrobja za sistem narave v mestu
zelo pomembna, če jih ne pozidamo,
temveč vključimo v mestni prostor.
Za sodobno urejanje prostora je zna-
čilno, da privzema spoznanja iz eko-
logije in da se odziva na spremenje-
no ekološko zavest v družbi. Območ-
ja večje naravne ohranjenosti so kot
del mestne krajine pomembna prvi-
na estetskega doživljanja mesta in
imajo lahko večje ali manjše druž-
bene, izobraževalne, kulturne in re-
kreacijske vrednosti. Hkrati pa mest-
na krajina prispeva k večjemu dele-
žu naravne prvobitnosti na širšem
območju mesta in jo zato tudi imamo
za naravo v mestu. Ob širjenju
mesta velja razmisliti o pomenu nar-
avno bolj ohranjenih zemljišč na
mestnem obrobju. Njihova pozidava
pogosto zahteva večja zemeljska in
gradbena dela, torej tudi višje grad-
bene stroške. Naravno bolj ohranje-

na zemljišča so, ekološko gledano,
vir obnove mestnih zelenih površin,
funkcionalno pa pomenijo ciljne
točke za rekreacijo.

3. Sklepi

Nenačrtno širjenje pozidanih zem-
ljišč in posledično razpršena pozida-
va, ki je zelo spremenila funkcijske,
strukturne in vidne značilnosti kraji-
ne v opazovanem obdobju
1951–2002, je rezultat številnih de-
javnikov, tako naravnih, družbenih
kot gospodarskih. V Drogz vzroke za
nenačrtovano širjenje pozidanih
zemljišč vidi v visoki stopnji deagra-
rizacije oziroma v preslojevanju pre-
bivalstva iz agrarnih poklicev v nea-
grarne, veliki razdrobljenosti zem-
ljišč, kar pomeni veliko lastnikov
kmetijskih zemljišč, razpršeni indu-
strializaciji, ki je približala delovna
mesta kraju bivanja in za večino
prebivalstva zmanjšala razdaljo med

Preglednica 5: Pozidava zemljišč nad pomembnejšimi nahajališči podtalnice med letoma 1951–2002 (v %)

	Zemljišča zunaj območja nahajališča podtalnice	Zemljišča nad pomembnejšim območjem nahajališča podtalnice	Skupaj
1951–1975	58,87	41,13	100,00
1975–1985	70,41	29,59	100,00
1985–2002	67,77	32,23	100,00

* pozidava je izražena v % od vseh novih objektov zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

Preglednica 6: Pozidava močvirnatih zemljišč med letoma 1951–2002 (v %)

	Območja zunaj močvirnatih zemljišč	Močvirnata zemljišča	Skupaj
1951–1975	86,46	13,54	100,00
1975–1985	86,22	13,78	100,00
1985–2002	86,48	13,52	100,00

* pozidava je izražena v % vseh novih objektov, zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

Preglednica 7: Pozidava naravno bolj ohranjenih zemljišč med letoma 1951–2002 (v %)

	Območja manjše naravne ohranjenosti	Območja večje naravne ohranjenosti	Skupaj
1951–1975	73,50	26,50	100,00
1975–1985	62,26	37,74	100,00
1985–2002	61,86	38,14	100,00

* pozidava je izražena v % od vseh novih objektov, zgrajenih v posameznem časovnem obdobju

krajem dela in krajem bivanja, in tradicionalnih vrednotah in predstavah o življenju v lastni hiši kot idealnih razmerah bivanja. (Drozg, 1996)

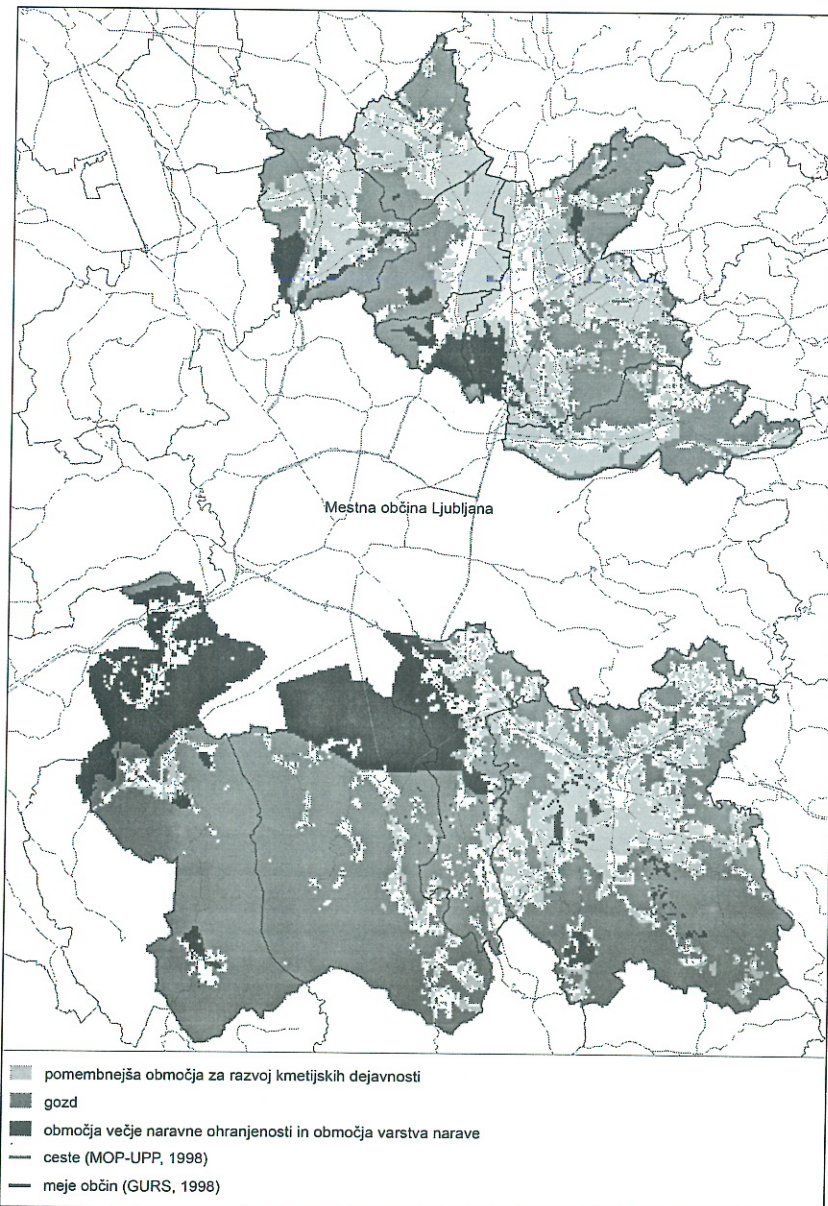
Eden od številnih dejavnikov, ki so vplivali na (ne) načrtno širjenje pozidanih zemljišč, je tudi sistem varstva kmetijskih zemljišč, ki se je uveljavil v sedemdesetih in osemdesetih letih (Zakon o varstvu kmetijskih zemljišč pred spreminjanjem namembnosti, Ur. l. SRS št. 44–1892/82). Sistem varstva kmetijskih zemljišč je deloma vplival na zmanjšani obseg spreminjanja

namembnosti kmetijskih zemljišč in s tem nekoliko ustavil hitro in nenadzorovano širjenje pozidave. Hkrati pa je sistem deloval tudi zaviralno in v določenih primerih onemogočal plansko širjenje naselij, na primer zaokroževanje poselitvenih območij (obstajajo tudi mnenja, da je bila organizirana pozidava velikokrat zavrnjena prav zaradi poseganja na najboljše kmetijska zemljišča), širjenje pozidanih zemljišč pa se je usmerjalo na druga zemljišča, kot so močvirnata in poplavna zemljišča, gozdni rob, gozdna zemljišča itd.

Upadanje števila novogradenj na najboljših kmetijskih zemljiščih je učinek sektorske zakonodaje in sistema varstva kmetijskih zemljišč. Ker pa se pozidava usmeri na druga, po drugih merilih pomembna zemljišča, se v tem kaže enostransko presojanje posameznih kakovosti v prostoru. Preprečevanje razvoja na kmetijskih zemljiščih posledično sproži proces pozidave naravno bolj ohranjenih zemljišč. To pa je proces, ki ga je mogoče obravnavati enako negativno kot pozidavo kmetijskih zemljišč. Varovanje kmetijskih zemljišč ni prispevalo k razumnejšim prostorskim ureditvam in razvoju, kakršen bi ustrezal sodobnim načelom vzdržnega razvoja, ki narekuje prenavo ali zgostitev že urbaniziranih območij in oblikovanje racionalnih oblik poselitve (Vzdržen prostorski ..., 2003), temveč se je tudi zaradi takšnega varovanja kmetijskih zemljišč, že tako razpršeni vzorec pozidave še bolj razpršil.

Enostransko poseganje v prostor, to je poseganje, ki si prizadeva za cilje samo ene družbene skupine ali enega družbenega interesa, se je pokazalo kot napačno. Analize pa so hkrati pokazale, da je treba spremeniti sistem stanovanjske gradnje, ki takšen, kot je danes, ostaja neracionalen v odnosu do izrabe prostora. Morda je racionalen s stališča posameznikove odločitve, neracionalen pa v širšem družbenem kontekstu. Odločitev o varovanju kmetijskih zemljišč v obliki velikih prostorskih rezervatov ni spremenila tega sistema, zato je vzorec gradnje ostal, samo prostorsko se je nekoliko premaknil s kmetijskih zemljišč na druga zemljišča, na območja večje naravne ohranjenosti, na močvirnata, poplavna zemljišča, na gozdni rob in gozdna zemljišča. S tem pa se je celo bolj razpršil, kar kaže pojav novogradenj na večji oddaljenosti od strnjениh naselij v zadnjem časovnem obdobju analize (1985–2002).

Območja večje naravne ohranjenosti so pomembna za sistem narave

Slika 2: Naravne in krajinske kakovosti na izbranem vzorčnem območju v ljubljanski urbani regiji (stanje leta 2002)

v mestu in prispevajo k večjemu deležu naravne prvobitnosti na širšem območju mesta. Za uspešno ekološko vlogo narave v mestu je treba posamezne sestavine krajine in odprtega prostora povezati v sistem. Povezave naj bi omogočale prehodnost rastlinskih in živalskih vrst med posameznimi sestavinami zelenega sistema, s tem pa se povečujeta tudi njihov naravni značaj in pestrost. Povezave so lahko v interesu narave same, to je našega varstvenega odnosa do nje, lahko pa so tudi v interesu prebivalcev na širšem območju ter imajo poleg ekološke vloge tudi socialno vrednost in prispevajo h kakovosti bivalnega okolja.

Sistem usmerjanja poselitve v prostoru mora upoštevati raznovrstnost družbenih interesov, spoznanja znanosti in opozorila o možnih posledicah poseganja v okolje. Okolje je treba obravnavati kot celovit in zapleten sistem, ki ga razčlenimo na posamezne sestavine ali vidike okolja. Prostorsko načrtovanje je razvilo vrsto postopkov za ustrezno usklajevanje med razvojnimi in varstvenimi zahtevami. Analiza stanja in procesov v prostoru pomeni izhodiščni korak načrtovanja. Uporaben in preizkušen obrazec prostorskega načrtovanja po mnenju V. Mušiča sestavljajo:

- Regionalno obravnavanje prostorskega problema,
- valorizacija prostorskih in drugih danosti,
- prenova ter revitalizacija starega
- napoved in načrtovanje novega.

Poznavanje različnih pojavnih oblik širjenja pozidanih zemljišč in razraščanja mestnih območij je nujno za uspešnejše iskanje raznovrstnih inštrumentov reševanja problematike nenačrtnega širjenja pozidanih zemljišč.

Alenka Cof, univ. dipl. inž. kraj. arh., podiplomska študentka, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana
E-pošta: alenka.cof@guest.arnes.si

Viri in literatura

- Daniels, T. (1999) When city and country collide: Managing growth in the metropolitan fringe, Island Press, Washington.
- Dekleva, J. (1999) Regulacija prostorskega razvoja v tranzicijskih pogojih. V: Urbanistično načrtovanje za nove družbene razmere, Društvo arhitektov Ljubljana, Ljubljana, str. 50–58.
- Drozg, V. (1996) Urejanje prostora z vidika razpršene gradnje, Inštitut za geografijo, Ljubljana
- Drozg V. (1999) Razpršena poselitve in okolje. V: Mesta in urbanizacija v Sloveniji. Usklajeno in sonaravno, 3. Ljubljana, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, str. 16–19.
- Gazvoda D. (1997) Varovanje mestnega odprtega prostora z vidika stanovitnosti mestnih krajin. V: Varstvo narave zunaj zavarovanih območij, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, str. 241–253
- Gospodarska in družbena zgodovina Slovenecv, Zgodovina agrarnih panog, 1. del. (1970) Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Hough, M. (1995) Cities and natural process, Routledge, London, New York.
- Implementation of human settlements policies on urban renewal and housing modernization. Ljubljana case study (2000) United Nations, Economic commission for Europe, New York, Geneva.
- Marušič, I. (1997) Prispevek k splošni teoriji varstva. V: Varstvo narave zunaj zavarovanih območij, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, str. 43–55.
- Marušič, J. (1999) Vloga analiz (prostora) v prostorskem (krajinskem) planiranju. V: Urbanistično načrtovanje za nove družbene razmere, Društvo arhitektov Ljubljana, Ljubljana, str. 61–67
- Mušič, V. (1980) Urbanizem – Bajke in resničnost, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Mušič, V. (1996) Urbanistično planiranje, urbanistično oblikovanje, krajinsko oblikovanje. V: Urejanje odprtega prostora v urbanem okolju, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije, Ljubljana, str. 1–9
- Mušič, V. (1999) Urbanizacija kot družbeni pojav. V: Mesta in urbanizacija v Sloveniji. Zbirka Usklajeno in sonaravno, št. 3, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, Ljubljana, str. 8–11
- Pichler Milanović, N. (2002–2004) Urban Sprawl: European Patterns, Environmental Degradation and Sustainable Development (URBS PANDENS – EVK4-CT-2001-00052), Tematski program: Energija, okolje in trajnostni razvoj; Mesto prihodnosti in kulturna dediščina.
- Pichler Milanović, N. (2002–2004) (Ne)načrtno širjenje mestnega območja: izziv za trajnostni razvoj, urejanje in načrtovanje prostora CRP V5 – 0723 –02, TEŽIŠČE 5: Uravnovežen regionalni in prostorski razvoj ter razvojna vloga okolja), Urbanistični inštitut Republike Slovenije s sodelavci FF-EF-FDV, Ljubljana.
- Ravbar, M. (1992) Socialnogeografski dejavniki suburbanizacije v Sloveniji, Geographica Slovenica, št. 23, str. 109–124.
- Ravbar, M. (1994) Spremljanje in vrednotenje suburbanizacijskih procesov. V: Gulič, A in dr. (1994) Kvaliteta življenja in kvaliteta bivalnega okolja Ljubljane, 1. faza, Urbanistični inštitut Republike Slovenije in Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana, str. 99–160.
- Ravbar, M. (1995) Zasnova poselitve v Sloveniji, Inštitut za geografijo v Ljubljani, Ljubljana.
- Ravbar, M. (1999) Graditev stanovanj in sesek. V: Mesta in urbanizacija v Sloveniji. Zbirka Usklajeno in sonaravno, št. 3, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, Ljubljana, str. 20–21.
- Stainitz, C. (2002) Postalni boste predmestje na pol poti med Atenami in Berlinom. Delo, Sobotna priloga, l. 44, št. 270, str. 14–16.
- Statistični podatki po občinah in po naseljih (2003) Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije (interno gradivo)
- Stritar, A. (1990) Krajina, krajinski sistemi. Raba in varstvo tal v Sloveniji, Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Turner, T. (1998) Landscape planning and environmental impact design, University College London, London.
- Vzdržen prostorski razvoj v Sloveniji (2003) Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Zakon o varstvu kmetijskih zemljišč pred spreminjanjem namembnosti. Ur. l. SRS št. 44-1892/82
- EHIŠ – digitalni podatki o položaju centroidov hišnih števil za leto 2002, (Geodetska uprava Republike Slovenije).
- TTN 1:5000, za leta 1951, 1975, 1985. Te zemljevide smo prenesli v digitalno obliko in nato s prekrivanjem podatkov o položaju centroidov hišnih števil za leto 2002 in brisanjem centroidov hišnih števil, ki jih v posameznem časovnem prerezu ni bilo, izdelali izvedene podatke o položaju centroidov hišnih števil za leto 1985, 1975 in 1951. Podatki so bili rasterizirani na mrežo 25 x 25 m.
- Statistični GIS rabe tal, (Statistični urad RS, Ljubljana).
- DMR 25, digitalni podatki o nadmorskih višinah (Geodetska uprava Republike Slovenije).
- Območja in točke naravnih vrednot, (MOP – Agencija RS za okolje).
- Podatki Dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije, (MOP-Urad RS za prostorsko planiranje).